

БЪЛГАРСКО СРЕБЪРНО ИМИТАТИВНО МОНЕТОСЕЧЕНЕ ОТ ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕНИЕ НА XIV ВЕК

През 1999 г. беше публикувана сребърна имитативна монета, изсечена в годините на османското завоюване на Българското царство¹. За съжаление авторите на каталога не са приложили нейните метрични характеристики, нито са направили научен коментар. В последните години станаха известни около 15 монети от въпросното монетосечене, което налага този първи опит за неговото научно третиране.

Сребърните имитации могат условно да се разделят на два типа, въпреки че са относително хомогенни като иконография, метрични параметри и начин на изработка. Първият тип е изработен с повече подробности в иконографията, което позволява да се направи извод за използвания прототип, а именно венецианския матапан. При втория тип гравьорите са опростили допълнително изображението и то е толкова схематично и грубо, че първообразът не може да бъде разпознат.

Фиг. 1 Имитация на венецианския матапан – тип I. Лявата фигура с ореол.

При тип I на аверса са представени две фигури в цял ръст, като лявата е изобразена с ореол. Облеклото изглежда еднакво. Между фигурите е разположен дълъг жезъл, като неговият връх е неясен. В

¹ РАДУШЕВ, А., ЖЕКОВ, Г. Каталог на българските средновековни монети IX-XV век, С. 1991, с. 228

иконографията на фигурите ръцете не са изобразени. В дясното поле – неразбираемо фигурално или монограмно обозначение. Едър зрънчест кръг. В празните полета групи от едри точки. На реверса е представен Христос с нимб, със скръстени пред гърдите ръце, седящ на трон с високо облегалo. Гравьорският щрих е груб и наивен – изображенията са примитивни, постигнати с линии и едри точки. Диаметърът е 18 мм., а теглото 0.6 гр.

Фиг. 2 Имитация тип II. И двете фигури са без ореол.

Монетите от тип II са още по - примитивни и схематични. При тях двете фигури в цял ръст са идентични, ореол липсва, а Христос върху реверса също изглежда да е без ореол. В дясното поле се забелязва изображение, приличащо на многолъчна звезда. То изглежда обаче и като далечна реминисценция на монограма на Йоан Александър. Под това изображение има кръст. Монетата е с диаметър 17 мм. и тегло 0.8 гр.

Фиг. 3. Жезълът завършва с триъгълник.

Монетата на фиг.3 внася още едно допълнение към изображението. Между правите фигури е разположен жезъл, който завършва с обърнат триъгълник, може би опит да се изобрази знаме. Тя е с диаметър 19 мм и тегло 0.87 гр.

Монетата, представена на фигура 1, е идентифицираща за цялата група сребърни имитации. Тя копира венецианския матапан, като тук за разлика от прототипа фигурата на светеца е представена вляво. Засега не може да се предположи дали това е грешка на гравьора, понеже монетата е единствена и други подобни на нея не са публикувани.

От втория тип имитации са известни около 15 монети, които буквално възпроизвеждат изображението на фиг. 3, като при тях липсва монограмът /или многолъчната звезда/ до дясната фигура. Схематичното изобразяване на украсата на дивитисиона? във вид на хоризонтален и вертикален правоъгълник, характерно за всички известни ни монети, издава почерка на един гравьор. Те са изсечени в тесен тегловен диапазон от 0.57 до 0.87 гр. Забележително е, че голямата част от тях са намерени в района между Варна и Балчик. За съжаление не ни е известно дали това са единични или малки колективни находки и с какъв друг нумизматичен материал са открити, което затруднява научната им оценка.

Проблематично е и тълкуването на монограмите при монетите от фиг.1 и фиг.2, ако все пак това са монограми. Изображението при първата монета наподобява стрелка, насочена нагоре – по подобен начин е изписан монограмът Михаил при доста екземпляри на сребърната аспра на Йоан Александър с Михаил Асен. В научната литература е известна обаче и татарска тамга, изглеждаща аналогично. Очевидно е, че при липсата на други екземпляри и поради примитивния характер на гравьорската работа и изработка, еднозначни изводи не следва да се правят.

Това сребърно монетосечене, имитиращо венецианския матапан, не може да се разглежда изолирано от късното медно имитативно монетосечене, появило се в последното десетилетие на XIV век. В научната литература няма консистентна хипотеза, която да обясни характера на това доста интензивно медно монетосечене, както и политическите причини, които са го предизвикали. Началото на неговото производство е твърде лековерно отнесено към 40-те и 50-те години на

XIV век², и това се дължи на неточния анализ на голямата Видинска находка. Тя е публикувана от Вл. Пенчев, който смята, че е укрита в началото на 60-те години или най-късно при превземането на Видин от унгарците през 1365 г.³ Както издателят споделя, находката е съдържала над 3000 монети⁴, като от тях в музея са постъпили 1213 броя⁵, т.е. находката не е анализирана в нейната цялост и това не позволява да се правят меродавни изводи. Освен това самата находка съдържа монети от средата на XII век до най – късно датираните монети на цар Стефан Урош V (1355-1371) и не може да представлява трезорирано съкровище на един собственик, защото монетите трябва да са събирани в продължение на 200 години. В находката липсват монети на видинския владетел Йоан Срацимир, въпреки наличните медни монети на Йоан Александър и нискотегловните медни имитации, и това също е факт, който следва да бъде отчетен при анализа.

Най – правдоподобното обяснение за Видинската находка, макар и незапазена в нейната цялост, е, че това е парична маса, изтеглена от паричното обращение от властите с цел претопяване и отсичане на нови монети. По тази причина в нея липсват монетите на властващия във Видин цар, които естествено са оставени в циркулация. Кога точно във времето на Йоан Срацимир се е случило изземването на паричната маса от обращение не може да се каже поради частичното запазване на находката. По тази причина от наличните монети не може да се направи и извод за датата на укриването, както и за времето на циркулация на присъстващите в находката монети.

По аналогичен начин следва да се третира и голямата находка от Силистра, която също не е съхранена в цялост. Все пак голямата част от нея – около 16 000 монети с тегло около 10 кг.⁶ е постъпила в музея в Букурещ, но за съжаление не е изследвана и публикувана. В коментара си към находката Димитрова-Чудилова отчита ниската номинална стойност на медните монети и стига до важния извод, че „е малко вероятно

² ПЕНЧЕВ,ВЛ. Имитационни монетосечения в България през XIV в., *Нумизматика*, кн.2, С.1984, с.25, ПЕНЧЕВ,ВЛ. Колективна находка с медни /билонови/ монети от XIII-XIV в. от Видин. *Нумизматика и Епиграфика*, 1, С. 2003, с.157

³ ПЕНЧЕВ,ВЛ. Колективна находка с медни /билонови/ монети от XIII-XIV в. от Видин... с.153

⁴ ПЕНЧЕВ,ВЛ. Имитационни монетосечения в България през XIV в.,... с.29, бел.71

⁵ ПЕНЧЕВ,ВЛ. Колективна находка с медни /билонови/ монети от XIII-XIV в. от Видин... с.129

⁶ ДИМИТРОВА – ЧУДИЛОВА,С. Фалшивите български монети от XIV век, *Археология*, XIX/3, С. 1977, с.30, с.40, бел.11

огромната находка от Силистра да е била притежание на частно лице“⁷. По-късно Вл. Пенчев публикува 52 монети, открити от Н.Мушмов на същото място, очевидно несъбрана част от голямата находка. Сред тях има две латински имитации от първата половина на XIII век⁸. Следователно и тази голяма находка най – вероятно представлява парична маса, иззета от властите от локалната парична циркулация с цел претопяване. Това няма как да се е случило през 1388 г – предполагаемата година на укриване на находката според Пенчев и Димитрова-Чудилова, когато Силистра преминава в ръцете на османските завоеватели. За едно такова предположение не са налични никакви нумизматични доказателства. Изземването на заварената парична маса в обръщение вероятно се е случило в началото на XV век, когато новата власт е започнала въвеждането на османската парична система и само това може да обясни огромното количество медни монети, събрани на едно място. Първоначално Оберлендер-Търновяну предполага, че монетната маса е укрита към 1420 г., но в последствие коригира тезата си, като приема, че имитативното монетосечене е от края на XIV век⁹.

За съжаление малкото публикувани находки с имитативни медни монети не ни предоставят сигурни репери за определяне времевия интервал на това монетосечене. Все пак една съхранена в цялост находка от Силистра, намерена в града около 1958, позволява известни констатации¹⁰. Тя съдържа 12 монети, от които 10 имитации и две оригинални царски монети – едната е на Йоан Срацимир от типа монограм/равнораменен кръст, а другата на Йоан Шишман от типа монограм/равнораменен кръст с лъчи¹¹. Това съотношение между имитативните и оригиналните монети предполага времева последователност, т.е. имитативните монети са въведени, когато в обръщението циркулират и монети на последните двама български царе - Йоан Шишман и Йоан Срацимир. В софийския фрагмент от голямата силистренска находка са засвидетелствани също две оригинални царски монети – на Йоан Александър от типа с Теодора и на Йоан Срацимир от

⁷ ДИМИТРОВА – ЧУДИЛОВА, С. Фалшивите български монети от XIV век...с.39

⁸ ПЕНЧЕВ, ВЛ. Софийският фрагмент от намерената през 1932 г. в Силистра голяма колективна находка с медни имитативни монети от XIV в. ИНИМ XXII, С.2010, с.128

⁹ OBERLÄNDER- TARNOVEANU, E Quelques remarques sur les émissions monétaires médiévales de la Dobrodja méridionale aux XIVe-XVe siècle. Revue Roumaine D'Histoire XXVII / 1-2, Bucarest 1988, с.118

¹⁰ ДИМИТРОВА – ЧУДИЛОВА, С. Фалшивите български монети от XIV век...с.30, с.40 бел.13, ДИМИТРОВА – ЧУДИЛОВА, С. Отново за фалшивите монети от Силистра. Векове X/6, С.1981, с.87-89, 99

¹¹ ДИМИТРОВА – ЧУДИЛОВА, С. Отново за фалшивите монети от Силистра...с.89

типа бюст на Христос/монограм¹². Наличните данни за постъпленията на имитативни медни монети в частни колекции потвърждават факта, че те се намират на територията на цяла северна България съвместно с монети на Йоан Шишман, Йоан Срацимир и Йоан Александър от типа с Теодора, като оригиналните български монети са пренебрежимо малко, а в отделни случаи въобще липсват.

В научната литература липсват и аргументирани тези за възможния издател на медното имитативно монетосечене. Дълговременният дебат между Вл. Пенчев и Димирова - Чудилова по темата дали монетите са имитации или фалшификати доведе практически до опровергаване и на двете издигнати хипотези. Очевидно това доста интензивно монетосечене не може да е резултат на частни фалшификатори – то показва характеристики на организирана мащабна дейност. От друга страна да се търси издателя в местните градски власти, доминирани от мощни боляри, вследствие на недостиг на официалните царски монети, е ирелевантна теза спрямо политическите реалии в средновековната ни държава. Българското царство е автократия по византийски образец и правото за монетосечене е регално право, принадлежащо само на царя. Аналогията с монетосеченето на свободните градове по Далматинското крайбрежие, която прозира зад подобна хипотеза, е крайно неуместна с оглед на политическите реалности в средновековна България. В цялата ни история не е засвидетелстван случай на преотстъпване на това право /за разлика от управлението на слабия Стефан Урош V към края на сръбската държава/ или пък на неговата узурпация. Не заслужава доверие и издигнатата от Ст. Авдев хипотеза, че монетосеченето е дело на чуждестранни търговци, пребиваващи в градовете по Дунав¹³. В този контекст следва да припомним, че всеки опит за монетосечене извън царския прерогатив, както и организирането на монетарница без царско позволение се е наказвал със смърт, видно от Законника на Стефан Душан. В нумизматичната литература е засвидетелствана и хипотезата, че това е монетосечене на влашкия войвода Мирчо I след завладяването на Дръстър през 1388 г. или след 1403 г.¹⁴ Непреодолим проблем при тази хипотеза е

¹² ПЕНЧЕВ, ВЛ. Софийският фрагмент от намерената през 1932 г. в Силистра голяма колективна находка... с.128

¹³ АВДЕВ, СТ. *Българските средновековни монети*, С., 2007, с.230

¹⁴ OBERLÄNDER- TARNOVEANU, E. Quelques remarques sur les émissions monétaires médiévales de la Dobrodja...с.120-121, DIACONU, P. Cîteva probleme privitoare la monedele de arama din sudul Dobrogei in ultima treime a sec. XIV, *Studii si cercetari de istorie veche si arheologie* 38/2, Bucuresti 1987, с.156-157

липсата на резонно обяснение, защо Мирчо, който продължава да издава собствените си монети, ще имитира монети на българските царе. Освен това намирането на голямо количество от въпросните монети в Дръстър не може да е решаващо доказателство за функционирането на монетарница в тази крепост, още повече, че самият град след 1388 г. преминава многократно от едни ръце в други. Тук обаче по-важното е, че и двамата румънски учени допускат началото на имитативното монетосечене да е поставено след 1388 г.

Известни податки за потенциалния издател на имитативното монетосечене ни дават някои османски извори, които разкриват хода на завоюването на българските земи. Саад Еддин, Идриси Битлиси и Нешри, които се възприемат за относително достоверни източници, твърдят, че при похода на Али паша през есента и зимата на 1388- 1389 е превзета столицата на царството – Търново. Според Битлиси турското владичество се разпространило върху цяла северна и североизточна България след превземането на Провадия, Шумла /Шумен/ и Търново¹⁵, Саад Еддин казва, че Али паша „превзе първо Търново след кратка съпротива и получи ключовете на Шумна /Шумен/¹⁶, а според Нешри българите сами донесли ключовете на столицата¹⁷.

Хрониките разказват, че Йоан Шишман се укрепва в Никопол и след отказа му да изпълни обещаното предаване на Силистра е обкръжен от войските на Али паша, но не се съпротивлява, а се предава. Според Битлиси животът му е пощаден, „но неговото царство било превърнато в истинска турска провинция с мюсюлмански чиновници /*emin*/ и съдии /*kadi*/¹⁸. Саад Еддин, след като описва как Шишман отишъл с жена си и сина си благодарение на застъпничеството на Али паша при Мурад, казва, че той „му подари живота и свободата, но като цена за това обяви България за провинция на Османската империя“¹⁹. Нешри не описва срещата между Йоан Шишман и Мурад, но ни осведомява за важен детайл от предаването на Йоан Шишман на Али паша при Никопол: „Сосманос се уплашил, **овесил на шията си мъртвешки саван, излязъл и наедно със сина си**

¹⁵ МЕХМЕТ,М. Хроника Идриса Битлиси в качествe источника по истории покорения Балканского полуострова турками. *Revue des etudes Sud-Est Europeennes*, III/ 1-2, В. 1965, с.110

¹⁶ ZINKEISEN, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, I Teil, Hamburg 1840, с.253

¹⁷ НЕШРИ,М. *Огледало на света. История на османския двор*. С. 1994,с.98

¹⁸ МЕХМЕТ,М. Хроника Идриса Битлиси...с.111

¹⁹ ZINKEISEN, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*...с.254-255, HAMMER. *Geschichte des osmanischen Reiches*. Erster Band, Pesth 1834, с.174

дошъл и паднал в краката на пашата.“²⁰ С тези сведения османските хронисти смятат завоюването на България за приключило и повече не се връщат на тази тема. От български, сръбски и руски източници обаче е безспорно установено, че Търново е превзето след обсада на 17 юли 1393 г. Никой от тези извори не споменава Йоан Шишман, той просто отсъства от това събитие. Славянските извори не съобщават и причината за това повторно превземане на Търново - вероятно вдигнат бунт на населението срещу новата власт, но както основателно отбелязва Фр. Бабингер, комбинацията от османски и славянски извори показва, че Търново е покорявано два пъти²¹.

Как да тълкуваме трите османски разказа, които са непротиворечиви и взаимно се потвърждават? Ако приемем тезата, че през 1389 г. настъпва краят на Царство България, то какъв е статутът на Йоан Шишман до неговата смърт през 1395 г.? Ключът към един възможен отговор ни дава картинното описание на Нешпри. Царят не се предава с царските символи и одежди, нещо, което царското му достойнство изисква, а „овесил мъртворешки саван“, като при това „наедно със сина си ...паднал в краката на пашата“, също нещо недопустимо за един цар. Очевидно разказът съдържа подтекст и илюстрира отказа на Йоан Шишман от царската му титла и подчинението му на пашата. Присъствието на сина му – престолонаследник показва аналогичен отказ от престолонаследие.

Загубата на царската титла и свързаните с нея прерогативи са засвидетелствани и от един български извор. В писма до негови поддръжници Йоан Шишман се самоназовава „Господин Търновски“, което е сигурен белег, че не носи вече царската титла²². За съжаление тези писма, запазени като копие в приписка, не могат да бъдат датирани. Други два извора описват Шишман като херцог на средна България²³ и като бег на земята на Никопол²⁴. Очевидно е, че изворите за последните години на Йоан Шишман не го титуловат като цар, а и той самият не се нарича така. Не можем да бъдем сигурни, кога е бил принуден да се откаже от царското си достойнство, но аргументите сочат към събитията при предаването му

²⁰ НЕШПРИ, М. *Огледало на света...* с.99

²¹ BABINGER, FR. *Beitraege zur Fruehgeschichte der Tuerkenherrschaft in Rumelien (14 - 15 Jahrhundert)*. Muenchen 1944, с.34

²² IVANOVA, K. Un renseignement nouveau dans un manuscrit bulgare du XIV-e s. Au sujet de la resistance du tsar Ivan Sisman contre les Ottomans pres de Nicopol. *Etudes Balkaniques* I, S. 1988, с.91

²³ БОЖИЛОВ, ИВ. *Фамилията на Асеновци /1186-1460/-генеалогия и прософография*. С.1985, с.233, бел.4

²⁴ БОЖИЛОВ, ИВ. *История на средновековна България. т. II, Християнска България*. С.2017, с.561

при Никопол през 1389 г. Вероятно този акт е спасил живота му и го е превърнал в османски управител на Никопол, „за да прекара последните години от живота си в позорно служене на завоевателя, като турски чиновник, и то в собственото си царство“²⁵.

Отказът от царското достойнство закономерно е довел да прекратяване на царското монетосечене с името на Йоан Шишман, още повече, че и монетарницата в Търново се е намирала под контрола на османските власти в Търново след 1389 г. Като се установил в Никопол като негов управител /бег/ той изглежда е организиран тайно от завоевателя монетарница, в която е започнало отсичането на имитации на основните монетни типове на Йоан Александър. Това монетосечене е представяно пред османските власти като заварено в паричното обръщение и е продължило поне няколко години, за което свидетелства относително големия му обем. Според нас с такъв произход са повечето имитативни типове, които сега са отнесени към монетосеченето на Йоан Александър от „извънстолични монетарници“, а именно типовете по Каталога на К. Дочев – XI, XII, XIII, XIV, XV, XVIII. Те възпроизвеждат оригинални първообрази, но са стилово различни - изключително груби и схематични, често ниско тегловни, и няма как с тези характеристики да са циркулирали едновременно с оригиналните монети. Трудно е да приемем, че са дело на професионални гравьори от времето на Йоан Александър. Освен това отсъстват от открития при археологически разкопки нумизматичен материал в Червен²⁶, което прави недостоверна хипотезата за производството им там - факт, отбелязан и от К. Дочев²⁷. Дейността на тази монетарница е била преустановена на по – късен етап по неизвестни за нас причини. Възможно е количеството новоотсечени монети да е станало подозрително голямо и самият Шишман да е прекратил дейността ѝ, възможно е също така да е станала известна на властите и те да са предприели мерки по затварянето ѝ. Показателно е обаче, че в Търново имитативните монети са били претопявани²⁸.

Имитативното монетосечене не е прекратено със затварянето на „нелегалната“ монетарница, а е продължило по чисто занаятчийски способ,

²⁵ Божилов, Ив. *История на средновековна България. т. II, Християнска България...* с. 565

²⁶ Димова, В. Монетите от цитаделата. *Средновековният Червен*, I, С. 1985, с. 273-287

²⁷ Дочев, К. *Монети и парично обръщение в Търново XII-XIV век*, В. Търново, 1992, с. 100

²⁸ Дочев, К. Циркулация в Търново на медни имитативни монети от XIV в. *Нумизматика*, кн. II, С. 1989, с. 27-28

чрез изрязването и отпечатването на монетите основно със замба. Тези имитации са с много ниско тегло, често отпечатани с неясни изображения, монетните ядра в не малко случаи са с неправилна форма. Монетната иконография копира прототипи на Йоан Срацимир или Йоан Александър, понякога една монета възпроизвежда два различни първообраза върху двете си страни, но в повечето случаи е трудно въобще да се разпознае смислено изображение поради хаотичното подреждане на точки и чертички. Краят на това имитативно монетосечене вероятно е настъпил с края на Йоан Шишман през 1395 г.

Тази хипотеза за същността и причините на имитативното монетосечене през 90-те години на XIV век в България намира опора и в аналогичните политически процеси, разиграли се на територията на сръбската държава след битката при Черномен, в която загиват крал Вълкашин и неговият брат деспот Углеша, и смъртта на цар Стефан Урош V през декември 1371 г. Последният сръбски цар не оставя преки наследници и с неговата смърт настъпва и краят на сръбското царство, но пък започва борбата за неговото наследство. Мощните областни господари започват да обособяват владенията си като независими от централна власт квазидържави, като част от тях започват да сечат монети с титлата и името си. Именно в тази политическа конюнктура в паричното обръщение се появяват няколко типа имитативни монети.

Фиг.4 Късни имитации на сръбски царски монети, 0.50-0.51гр., 15-16 мм.

Първата група представлява 7 типа нискотегловни имитации на монети на последните двама царе /фиг.4/– 4 типа имитират първообрази от монетосеченето на Стефан Урош IV и са със средни тегла в интервала от 0.46 гр. до 0.58 гр, а три типа - на Стефан Урош V със средни тегла в

диапазона 0.51 гр. до 0.70 гр.²⁹ Тези монети съставляват преобладаващата парична маса /1481 бр./ от голямата находка от Косово от 1873 г., която за жалост е разпръсната и днес в музеите се съхраняват 2337 монети от първоначално намерените между 4000 и 6000 монети³⁰. Поради наличие на екземпляри на крал Вълкашин, жупан Никола Алтоманович, княз Лазар и Джурдж I Балшич укриването на находката се определя в 1371-1375 г.³¹ В сръбската нумизматична литература тези нискотегловни монети са определени като полудинари на Стефан Урош IV и Стефан Урош V още от Симе Любич и досега тази констатация не е ревизирана. Димитриевич дори ги смята въз основа на теглото за третини от динара³². Иванишевич ги третира като *type immobilisee*, сечени в интервала 1360-1375 г.³³ Тук следва да отбележим, че тегловните стандарти на монетосеченето на Стефан Урош V са в интервала 1.20 до 0.8 гр.³⁴, напълно синхронни с паралелното българско монетосечене на Йоан Александър, и циркулацията на нискотегловни монети във времето на управлението му изглежда не само невероятно, но практически е и невъзможно. Освен това емпирично потвърден факт е, че средновековната сръбска монетна система е монометална /сребро/ и еднономинална, т.е. не се секат фракции на динара³⁵. С оглед на горните аргументи разглежданата група нискотегловни монети не може да бъде третирана като полудинари и следва да се отнесе към имитативното монетосечене през 70-те години на XIV век.

Фиг.5 Късна имитация на матапан на Л.Тиеполо, т. 0.91 гр., д.15-16 мм., т. 0.79 гр., д. 14 мм.

²⁹ Иванишевич, В. *Новчарство средновековне Србије*. Београд, 2001, с.134,140

³⁰ Димитриевич, С. *Проблеми Српске средњовековне нумизматике*. Београд 2006, с.203

³¹ Иванишевич, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.311

³² Димитриевич, С. *Проблеми Српске средњовековне нумизматике*...с.216

³³ Иванишевич, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.134

³⁴ Иванишевич, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.115

³⁵ Минаљовић, В. *Novac srpskih velikasa iz vremena carstva*. В. 2000, с.23-24

Втората група нискотегловни имитации възпроизвежда матапана на Лоренцо Тиеполо /фиг.5/. Тези венециански имитации са представени в три колективни находки, което позволява по - обстоен анализ. В находката от Кичево има 41 екземпляра със средно тегло 0.98 гр.³⁶ Датира се до 1371 г. при нейното първо издаване³⁷, около 1373 г.³⁸ или във времето между 1375-1380 г.³⁹ В друга находка от околностите на Прищина са застъпени 41 екземпляра, като средното тегло на 25 измерени екземпляра е 0.83 гр. Укрита е около 1385г.⁴⁰ Най-голямо количество – 91 монети, присъстват в находката от София 1921 г. Те са със средно тегло от 0.805 гр.⁴¹ Находката е укрита около 1385 г.⁴² В своя коментар към находката от Кичево Балдуин Сария стига до два важни извода – той вижда щемпелна връзка между монетите на Вълкашин и Марко, поради което смята, че монетосеченето на Марко се е реализирало преди края на 1371 г.⁴³, а поради еднакви означения и рисунък на отделни букви намира сходство и между венецианските имитации и монетите на Вълкашин от Кичевската находка, което впечатление се потвърждава и от щемпелна връзка между две такива монети от находката от София⁴⁴. Така той отдава имитативното монетосечене с името на Л. Тиеполо на монетарницата на Вълкашин, без да прави предположение за времето на издаване на имитативния тип. Това твърдение се възпиема от водещите нумизмати в Сърбия.

³⁶ SARIA, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens. *Suedost Forschungen*, Band XIII, Muenchen, 1954, с.51

³⁷ SARIA, B. Iz numizmaticke zbirke narodnog muzeja u Beogradu. *Старинар*, сер. III, кн. III, Б. 1925, с.76

³⁸ ДИМИТРИЈЕВИЧ, С. *Новац српских средњовековних владара*. Б. 2006, с.232

³⁹ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.165

⁴⁰ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.148,165

⁴¹ SARIA, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens. *Suedost Forschungen*, Band XIII, Muenchen, 1954, с.54, бел.98., ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.148.

⁴² ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије*...с.322.

⁴³ SARIA, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens...с.46-47.

⁴⁴ SARIA, B. Die Entwicklung des altserbischen Muenzwesens...с.52..

Фиг.6 Компилативни венециански имитации, т.0.86 гр., 15 мм и 0.43 гр., 14 мм.

През 1923 г. Карл Щокерт публикува 9 монети със средно тегло 0.655 гр., които подражават на венецианския дукат в изображението си на аверса, а на реверса Христос е представен в перлен овал.⁴⁵ /фиг.6/ Тези монети нямат първообраз, който пряко копират, затова условно ги включваме в групата на венецианските имитации. Публикуваните монети очевидно са част от находка, но нейният състав и местонамиране остават неизвестни. Един екземпляр присъства в находката от Мало Бонинце – той е с тегло 0.57 гр. и диаметър 13.2 мм.⁴⁶ Самата находка се датира във времето между 1390-1400 година.⁴⁷ Отсъствието на монетите от колективните находки, укрити след 1371 г., и изключителната им рядкост свидетелстват за кратковременно монетосечене, а това пречатства детайлния им анализ.

Трите групи монети, несъмнено имитативни по своя характер, навлизат в паричното обръщение след 1371 г, което е засвидетелствано от колективните находки. Възниква въпросът кой е техният издател и кои политически обстоятелства го карат да не сече монети със собственото си име?

Възможният отговор се обуславя от забелязаната от Б. Сария щемпелна връзка между венецианските имитации с името на Л. Теополо и монетите на крал Вълкашин. Очевидно имитациите се появяват във времева последователност с монетите на Вълкашин и Марко и са отсечени

⁴⁵ STOCKERT, K. Beiträge zur serbischen Münzkunde, NZ/16, W. 1923, c.14-15

⁴⁶ ПЕТРОВИЋ, Ј. Веома редки српски средњовековни грошићи из села Мало Боњинце код Власотинаца. *Старинар*, сер. III, кн. VIII-IX, Б. 1933, с.27

⁴⁷ ИВАНИШЕВИЧ, В. *Новчарство средњовековне Србије...* с.313.

в монетарница под контрола Марко. Те свидетелстват, че веднага след битката при Черномен Марко се е титуловал крал и е организиран собственото си монетосечене. Запазените фрески и надписи в три църкви посочват Марко като млад крал през 1371 г., когато баща му е още жив, и като крал през 1372 г., когато са завършени стенописите в „Марковия манастир“ при Скопие и църквата „Свети Архангели“ при Прилеп⁴⁸. Така титлата крал е засвидетелствана в извори, създадени до 1372 г., и не може документално да бъде потвърдена след тази година, още повече, че няма запазени грамоти от негово име. Изключителната рядкост на неговите монети говори за по - скоро престижно и пропагандно, но кратковременно монетосечене, прекратено скоро след началото му. В сръбската историография няма общоприето схващане за това, кога Марко е приел османското върховенство и е станал васал, както и до кога е носил кралската титла. Тезата, че до смъртта си през 1395 г. е носил сръбската кралска титла, изглежда несъотнесима към политическите реалности в края на века и няма никакво документално потвърждение.⁴⁹ Въпреки разногласията за времето, когато Марко е станал васал – 1371-1372 г., както смятат Сария и Димитриевич, 1383 г. при превземането на Сяр⁵⁰ или 1385 г. при похода на Тимурташ паша към Зета⁵¹, кратковременното му монетосечене и замяната му с венециански имитации непосредствено след 1371 г. дават косвено доказателство, че османците бързо са осребрили победата си при Черномен, принуждавайки Марко да приеме васалитет, при това вероятно и чрез отказ от кралската титла и собствено монетосечене.

Подобна е била политическата съдба и на другите двама потенциални издатели на гореописаното имитативно монетосечене-братята Йоан Драгаш, притежател на деспотска титла, и Константин. За тях изворите предоставят повече сведения и е почти безспорно, че те стават османски васали не дълго след Черноменското поражение⁵². Монетосеченето на деспот Йоан Драгаш е също толкова оскъдно и кратковременно като това на Марко, а неговият брат Константин е

⁴⁸ Михалчић,Р. *Крај српског царства*. Б. 1989, с.195,199

⁴⁹ *Историја српског народа*, друга књига, Београд 1982,с.8

⁵⁰ *Историја српског народа*, друга књига, Београд 1982,с.40

⁵¹ АЛЕКСИЋ,М. *Марко Краљевић. Човек који је постао легенда*. Б. 2015, с.241, *Историја на македонскиот народ*. Книга прва, Скопје 1969,с.196

⁵² ШУИЦА,М. *Вук Бранковић славни и велможни господин*. Б. 2014, с.72, Михалчић,Р. *Крај српског царства...*с.210

споменат в османските хроники като „бег“⁵³. Братята Драгаши са възможни издатели на другия тип венециански подражания, но за това преки доказателства няма. Засега не може да се определи със сигурност и кой е издателят на нискотегловните имитации на последните двама сръбски царе, само нови находки биха наклонили везните към Марко или към Константин.

Събитията, разиграли се в сръбските земи в непосредствена близост до османските завоевания след битката при Черномен в 1371 г., имат за резултат не само отказ от суверенитет, но и отказ от кралската титла за Марко и отказ от монетосечене от собствено име за Марко и Йоан Драгаш. За да поддържат финансовата си мощ те организират имитативно монетосечене, неоторизирано от османската власт, и това е исторически прецедент, който ще бъде възпроизведен след 1389 г. при аналогични политически обстоятелства и от Йоан Шишман.

Засега българското сребърно имитативно монетосечене, предмет на тази студия, не може категорично да бъде дефинирано поради липсата на колективни находки, които ясно да покажат неговия издател и време. Известните ни факти за местонамирането на сребърните имитации в района между Варна и Балчик допускат за възможен издател и сина на деспот Добротица – Йоан /Иванко/, но предвид интензивното медно имитативно монетосечене, организирано от Йоан Шишман, и той изглежда не по – малко вероятен издател и на сребърните имитации. Само бъдещето и нови изследвания ще решат тази дилема.

⁵³ *История српског народа*, друга књига, Београд 1982, с.37